

instinktivní, vyvěrající až z fyziologického kořene osobnosti, jednání z afektu, jednání z náruživosti získaných, zvykem automatizovaných apod. [...]. Nazveme-li jednání, jímž chybí intelektuální složka, *bezprostředními* — mnohdy nejsou věru o mnoho víc než pouhým reflexem — můžeme k nim a k předešlým jednáním uvědomělým přiřadit jako třetí důležitou třídu jednání *rozdrovojená*, vyznačená sporem mezi složkou intelektuální a emocionální, čili, jak se říká, sporem mezi „rozumem a citem“. Přesně řečeno, je to spor mezi dvěma city, neboť idea, jež tu zápasí s citem, musí být též citově podložena, ovšem citem jiným, takže snahy, k oběma citům se přimykající, se rozcházejí [...]. Kdyby zvítězil buď motiv intelektuální, nebo emocionální, nelišil by se vlastně tento případ od předešlých. Specifikou jeho zvláštností je tedy to, že jednou vítězí (tj. vede k určitému jednání) ten, jednou onen motiv, takže jednání je nedůsledné, popřípadě vůbec nerozhodné a váhavé.⁷⁾

Ze Zichova rozboru, který jsme právě uvedli, je patrné, že Zich mlčky vylučoval z dramatu jednání bezděčné, totiž jednání, které nevychází z vědomého ani nevědomého záměru osoby, nýbrž je prováděno buď zcela automaticky na základě dlouhého zvyku, nebo bez vědomí možného dosahu, protože je příslušná osoba provádí na něčí rozkaz a nezná pravý jeho smysl. Takové jednání vylučují ostatně z dramatu i citovaná tvrzení, že dramatická osoba je jedna z vlastních niterných pohnutek. Přesto však se lze snadno přesvědčit, že se taková bezděčná jednání v dramatu vyskytují. Jaký je jejich smysl? Na rozdíl od druhů, uvedených v citovaném rozboru Zichem, je smysl bezděčných jednání v tom, že čím je jednání bezděčnější, tím méně se čtenářova pozornost soustřeďuje k jednající osobě a obrací se k osobě jednáním zasažené. Vytváří se tedy bezděčným jednáním hierarchie osob. Uvedená tvrzení je třeba doplnit v tom smyslu, že dramatická osoba je osoba jednající z vlastních niterných pohnutek tím více, čím vyšší místo zaujímá v hierarchii osob. Vystihuje tvrzení v této úpravě pravý stav věcí beze zbytku? Vzpomeňme na zjištění, které jsme učinili v předchozí kapitole, že totiž existují v dramatu osoby „pomocné“, které nezasahují přímo do dialogu, nýbrž pronášejí projev naprosto monologické: monologický projev liší se přece od dialogického tím, že je jistým sdělením, kdežto v dialogickém projevu

7) *Cit. d.*, s. 172n.

je sdělení akcí, jednáním, jak bylo ukázáno v kapitole 3. Je tedy zřejmé třeba formulovat charakteristiku dramatické osoby tak, že je to osoba tím více jednající, čím vyšší místo zaujímá v hierarchii osob, a zároveň také tím více pramení její jednání z vlastních niterných pohnutek. Toto tvrzení je ovšem třeba si ověřit na konkrétním případě; zvolíme si k tomu účelu pro jednoduchost opět osoby ze Sofoklova *Krále Oidipa*.

Probrali jsme již nejpodřízenější osobu této tragédie, posla. Viděli jsme, že její účast v dramatu se omezuje na jednorázové vystoupení, při němž jde o pronesení ryzího vyprávění, zprávy o lokastině zániku a Oidipově oslepnutí; viděli jsme také, že pomocný ráz této osoby je vyjádřen již tím, že nemá individuálního jména, jsouc označena pojmenováním „posel“, které do značné míry vyjadřuje její funkci: přinést zprávu. Kdežto poslův projev toliko vypráví o osudu hlavní osoby, projevy všech ostatních, „vyšších“ osob zasahují více méně do jejího kontextu, a mají tudíž povahu jednání. Tak již v projevu Korintána, který po poslovi zaujímá nejbližší stupeň, nabývá sdělení povahy akce, byť bezděčné, neboť Korintán si sám není vědom jeho dosahu. Ač jeho řešení tedy formována se zřetelem ke kontextům ostatních účastníků, vzdaluje se monologičnosti tím, že v těchto kontextech nabývá jiného smyslu; v souvislosti s tím je také pevněji vkloubena do dialogu, nejsouc pronášena ve formě souvislého vyprávění, nýbrž ve formě odpovědí na otázky lokastiny a potom Oidipovy; např.:

Korintán: Bud' šťastna v kruhu šťastných na věky,

jsouc požehnaná, řádná jeho chotí!

Lokaste: I ty buď šťasten: za svá krásná slova

jsi hoden toho, cizince! Však rci,

co chceš, co přišel jsi nám oznámit?

Korintán: Ó paní, štěstí pro chotě i dům.

Lokaste: Jak, štěstí? Jaké? Kdo tě posílá?

Korintán: Jdu z Korinta a jistě potěší

tě slova má, však také zarmoutí.

Lokaste: Jak může mít co tuto dvojí moc?

Korintán: Lid korintský chce králem zvolit jej své země. Tak se u nás mluvilo.

Lokaste: Což starý Polybos již nevládně?

Korintán: Už ne, už dokraloval pod zemí.